

ПРОТИДІЯ ШАХРАЙСТВУ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

У статті розкривається сутність і зміст поняття «шахрайство» як однієї із форм економічної злочинності. Здійснено аналіз туристичного бізнесу як об'єкта шахрайських дій, запропоновано запобіжні заходи щодо боротьби із цим видом злочинності.

Ключові слова: економічна злочинність, шахрайство, основні види шахрайства, туристичні афери.

Постановка проблеми. Глобалізаційні і євроінтеграційні процеси сприяли масовому розвитку туристичного бізнесу. Забезпечення безпеки туристичного бізнесу стало стратегічним завданням як органів державної влади, так і самих суб'єктів туристичної діяльності, які в умовах жорсткої конкуренції докладають зусиль для підвищення якості туристичних послуг та формування системи безпеки туристичного бізнесу.

В умовах поглиблення соціально-політичної та фінансово-економічної кризи злочинність у сфері туризму є загрозою для національної безпеки. У сучасному світі новітні технології створюють дедалі ширші можливості для вчинення такого виду злочину, як шахрайство. Найчастіше шахрайські схеми виявляються під час виїзду громадян України за кордон.

Шахрайство є негативним чинником, який суттєво впливає на ефективність діяльності суб'єктів туристичної галузі, захищеність прав, свобод і законних інтересів громадян, підриває стабільність і систему правопорядку в цілому.

Стан дослідження. Проблеми протидії злочинності та шахрайства зокрема стали предметом теоретичних та практичних досліджень таких вітчизняних та зарубіжних учених, як: О. Мусієнко, О. Кельман, В. Білоус, Д. Березін, А. Волобуєв, О. Волохова, В. Гаєнко, В. Лавров, В. Ларичев, Т. Пазинич, С. Шаров, М. Карлін, Р. Чайковський, Р. Белкін, В. Ортинський, М. Шумилова і інші. Водночас комплексне наукове дослідження шахрайства у сфері туризму не проводилося. Це зумовлює необхідність теоретичного дослідження економічної злочинності туристичної галузі.

Метою статті є обґрунтування структурно-динамічних особливостей економічної злочинності загалом та дослідження туристичного бізнесу як об'єкта шахрайських дій, вивчення проблеми шахрайства

тазастосування ефективних запобіжних заходів боротьби з цим видом злочинності.

Виклад основних положень. Злочинність є важливою соціальною проблемою, яка хвилює усі верстви населення. За даними опитування, проведеного Інститутом соціології НАН України у 2012 році, серед найбільших проблем, які непокоять жителів України, разом зі зростанням цін (80,6% опитаних), безробіттям (79,4%), невиплатою зарплат та пенсій (65,8%), стоїть проблема злочинності (45,5% – 4-те місце в рейтингу) [1].

На думку О. Кельмана, економічна злочинність – це сукупність умисних корисливих злочинів і осіб, які їх вчинили, у сфері легальної та нелегальної економічної діяльності, об'єктом яких є відносини власності та відносини у сфері виробництва, обміну, розподілу і споживання товарів та послуг [2].

В. Білоус вважає, що економічні злочини – це передбачені кримінальним законом діяння у сфері економічних відносин, спрямовані на порушення відносин власності та існуючого порядку здійснення господарської діяльності [3].

А. Корчагін вважає, що економічні злочини - це суспільно небезпечні діяння, що посягають на економіку як сукупність економічних відносин та завдають їй матеріальної шкоди [4].

Аналізуючи праці дослідників, зробимо висновок про те, що до економічних злочинів можна віднести більшість злочинних діянь у сфері бізнесу та економіки.

Хоча до класифікації економічних злочинів не має єдиного підходу, проте Л. Давиденко вважає, що усі економічні злочини можна розділити на три групи.

До першої належать злочини, характерні для планової економіки, а саме: розкрадання державного майна, зловживання службовим становищем та інші.

Другу групу утворюють злочини, властиві ринковій економіці: ухилення від сплати податків, штучне підвищення цін, незаконна діяльність та ін.

До третьої групи належать злочини, пов'язані з об'єктивними труднощами, зокрема: контрабанда, незаконний експорт, нецільове використання кредитів [5].

В. В. Глуценко та О. І. Карпов вважають, що до економічних злочинів належать [6]:

– злочини проти банківської та акціосистеми обміну; кредитної системи; системи страхування і свободи конкуренції; порушення авторських прав;

- ухилення від сплати податків; митні злочини; вимагання та хабарництво;
- порушення законодавства про охорону праці; злочини проти споживачів, охорони довкілля;
- шахрайство.

У Кримінальному кодексі України поняття «шахрайство» трактується як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [7].

Такий вид злочину, як шахрайство є найбільш «хитрим» і важко доказуваним, чим і користуються шахраї. Вони постійно вдосконалюють своє злочинне ремесло, апробовують все нові способи обману й зловживання довірою громадян [8].

В сучасних умовах господарювання шахрайство характеризується зміною форм і видів, що обумовлене соціальними, політичними й економічними перетвореннями.

Одними із найважливіших форм шахрайства є обман і зловживання довірою. З юридичної точки зору, обман – це перекручення істини або її замовчування. М. І. Панов зазначає, що перекручення істини може бути не лише результатом неправди, але й наслідком омани, недостатніх знань про відповідні обставини [8].

У звичайному значенні, під обманом розуміють неправдиві слова, вчинки та дії, брехню або ж хибне сприйняття дійсності. На ринку туристичних послуг шахрайські дії здійснювали окремі керівники туристичних груп, страхові компанії, іноземні медичні заклади, насамперед через розміщення рекламних оголошень без наміру надавати обіцяні послуги. Зловживання довірою полягає в незаконному, злочинному використанні своїх прав та можливостей. У випадку зловживання довірою шахрай вводить потерпілого в оману, використовуючи особливі стосунки довіри, які можуть бути обумовлені договором, угодою або службовим становищем.

Існує чимало видів шахрайства в сучасних умовах господарювання. Найбільш важливі з них зображено на рис.

На етапі підготовки до вчинення шахрайства розробляється схема здійснення операції шахрайства, проводяться організаційні та технічні заходи, спрямовані на забезпечення можливості її практичної реалізації. Під час розробки схеми проведення шахрайських дій обирається оптимальний з погляду шахраїв варіант поведінки [8].

До числа організаційних заходів сучасних видів шахрайства можна віднести реєстрацію підприємства, відкриття рахунків, оформлення оренди приміщення, налагодження ділових стосунків на корупційних умовах, пошук потенційно схильних до обману жертв.



Рис. Види шахрайства [8]

Технічні заходи пов'язані з виготовленням необхідних документів, придбанням офісного устаткування, установленням необхідних даних для подальшої фальсифікації.

О. В. Волохова класифікує способи вчинення шахрайства за цілями вчинення, тобто на що спрямовано намір: на заволодіння чужим майном або придбання права на майно [9].

У криміналістичній літературі запропоновано класифікувати способи шахрайства за такими підставами:

1. Залежно від спрямованості шахрайського посягання:
 - способи шахрайства з метою заволодіння державним майном;
 - способи шахрайства з метою заволодіння індивідуальним майном громадян.
2. Залежно від сфери економічної діяльності:
 - побутового обслуговування;
 - страхування;
 - соціального захисту;
 - туризму;
 - вивозу робочої сили за кордон.
3. Залежно від характеру «відносин», які виникають між підприємствами або господарськими товариствами:
 - фіктивне представництво;
 - фіктивне посередництво;
 - одержання кредитів під фіктивні проекти.

4. Залежно від тривалості злочину:

- одноразові;
- тривалі.

5. Залежно від характеру локалізації шахрайства:

- спрямовані на вузьке коло жертв;
- такі, що охоплюють велике коло населення [8].

Аналізуючи шахрайство як один із видів економічної злочинності, зацентруємо увагу на його виявах у туристичній галузі.

Із розвитком ринку туристичних послуг, збільшенням попиту на туристичні продукти і зростанням числа споживачів туристичний бізнес став дуже привабливим для різних авантюристів і шахраїв.

У сфері як вітчизняного, так і міжнародного туристичного бізнесу існує чимало шахрайських схем, деаферисти наживаються на недосвідчених громадянах.

Отже, шахрайські діяння у сфері туризму можна згрупувати так:

1. Шахрайство, ініційоване туристами. Насамперед, це поширення негативної інформації про туроператорів та турагентів; фіктивні скарги на неналежну якість послуг із метою наживи; низький платоспроможний попит, пов'язаний із потребою економії коштів; використання екскурсійних та відпочинкових турів для незаконної еміграції з країни; недисциплінованість під час переїздів та проживання в готелях; використання схем ухилення від сплати низки послуг, що включені до вартості туристичного продукту.

2. Шахрайські дії, ініційовані туроператорами. Цей напрям шахрайства обумовлений неналежною якістю підготовленого турпродукту; фактичною відсутністю або зменшенням обсягу певних послуг, що були включені до вартості турпродукту та оплачені туристами; наданням недостовірної інформації турагентам; діяльністю туристичних фірм-одноденок; ухиленням від сплати податків; невиконанням умов договорів бронювання номерів та перевезення туристів, недостовірною податковою та фінансовою звітністю.

3. Шахрайські дії, ініційовані турагентами пов'язані з неналежним рівнем сервісу; низьким рівнем кваліфікації персоналу; продажем фіктивних турів; недобросовісною конкуренцією; неналежним представленням продукту, зокрема й неефективною маркетинговою політикою; діяльністю туристичних клубів, працевлаштуванням через туристичні агентства.

4. Шахрайські дії, ініційовані державними органами влади. Такий напрям шахрайських діянь пов'язаний насамперед із частою зміною законодавства у сфері оподаткування та прийняття законодав-

чих актів, що гальмують розвиток туризму; рейдерством у туризмі; відсутністю належної підтримки суб'єктів туристичної діяльності; відсутністю державних гарантій під комерційне кредитування; неврегульованістю страхової діяльності та діяльності з автоперевезень людей і вантажів: порушенням Закону України «Про туризм».

5. Шахрайство, ініційоване готелями. Статистика свідчить, що дуже часто туристам пропонують послуги нижчої якості, ніж зазначено в договорі; вимагають оплати послуг, які вже безпосередньо були включені до програми туру. Також спостерігаються випадки з низьким рівнем обслуговування туристів; низькою кваліфікацією працівників; частішають проблеми у сфері страхування готельних послуг.

6. Шахрайство з боку фірм-перевізників характеризується завищенням реальних витрат із метою підвищення вартості подорожі; невідповідністю умов перевезення вимогам законодавства; використанням морально та фізично застарілої техніки; упередженістю водіїв та низькою культурою роботи із клієнтами; значною ризиковістю діяльності з перевезень пасажирів та вантажів.

7. Шахрайство у сфері діяльності страхових компаній. Цей вид шахрайства може бути здійснений на всіх етапах укладання і виконання договору страхування. Шахрайство у сфері страхування туристичної діяльності пов'язане зухиленням від виплати страхових відшкодувань або їх несвоєчасною виплатою; неправомірним заниженням розміру страхових виплат; відсутністю представників страховика на місці виникнення страхового випадку; прихованням статті договору; непрозорістю діяльності; недосконалістю фінансової звітності.

8. Кіберзлочинність – порушення чужих прав та інтересів щодо автоматизованих систем обробки даних (шахрайство з кредитними картками, створення вірусів, крадіжка інформації та особистих даних, крадіжка послуг, шахрайство з банківськими кредитами).

Із досліджень Асоціації лідерів туристичного бізнесу України очевидно, що в більшості європейських країн із метою захисту прав споживачів туристичних послуг розроблено законодавчо обґрунтовані страхові механізми. Іншими словами, європейський турист знає, що у випадку критичної ситуації його права захищені, а всі матеріальні втрати будуть компенсовані. Натомість український турист такої впевненості позбавлений [10].

На вітчизняному туристичному ринку склалися сприятливі умови для всіляких зловживань з боку різних суб'єктів туристичної діяльності. Однією з основних перешкод для стабільності цієї галузі є створення фінансово-туристичних пірамід, що призводять до банкрутства турфірм. Перелік українських турфірм-банкрутів представлено у таблиці.

Банкрутство найбільших туроператорів за 2010–2012 роки

Туристичний підрозділ групи компаній TasmirGroup (Турція)	Туристичний агент ВАТ «ЕТА Україна»
Український туроператор	ВАТ «Туристична компанія «Анекс Тур Україна»
Український туроператор	ВАТ «Карія Тур»
Український туроператор	Туроператор «Слобода Тур»
Український туроператор	Туроператор «Проланд»
Український туроператор	Туроператор «Зета»
Британський туроператор	Holidays 4 UK
Британський туроператор	FlightOptions
Російський туроператор	«Раена»
Естонський туроператор	Estour

Джерело: [11].

На жаль, держава не гарантує надійності й добросовісності туроператора, який акумулює в себе великі суми коштів. Здійснюючи туроператорську діяльність, дуже часто відбувається нецільове використання коштів туристів. Заборона на нецільове використання грошей туристів оператором повинна бути прописана у законодавстві.

Висновки. В результаті дослідження виявлено, що безпека суб'єктів туристичної діяльності є найважливішою умовою формування сприятливих умов розвитку туристичної галузі, підвищення рівня туристичної привабливості та утвердження туристичного іміджу країни. Розгляд шахрайства як соціально негативного явища передбачає впровадження відповідної стратегії, одним з основних напрямів якої є попередження злочинності. В результаті реалізації такої стратегії кількості шахрайських дій, зокрема, туристичних афер, може бути значно меншою.

Отже, з метою зменшення рівня злочинності та протидії шахрайству у сфері туризму необхідно консолідувати зусилля багатьох країн, розробити стратегію економічної безпеки галузі, в процесі реалізації якої забезпечити впровадження прозорих і чесних правил конкуренції між суб'єктами туристичної діяльності; проводити обов'язковий аудит туристичних операторів аудиторськими компаніями, а також оприлюднювати фінансову звітність туроператорів; переглянути та удосконалити законодавчі норми діяльності туристичних підприємств; формувати систему внутрішнього контролю в туристичних фірмах.

Реалізація стратегії економічної безпеки туристичного бізнесу сприятиме посиленню позитивного іміджу України на міжнародному туристичному ринку.

1. Зибарева О. В. Економічна злочинність як деструктивний фактор розвитку регіональних суспільних систем / О. В. Зибарева // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2013. – Вип. 2(50). – С. 47–53.

2. Кальман О. Г. Економічна злочинність і суміжні з нею поняття / О. Г. Кальман // Проблеми законності. – 2002. – Вип. 55. – С. 133–141.

3. Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: монографія / В. Т. Білоус. – Ірпінь: Акад. держ. податк. служби України, 2002. – 449 с.

4. Корчагин А. Г. Экономическая преступность / А. Г. Корчагин. – Владивосток: Изд-во Дальневосточ. ун-та, 1998. – 216 с.

5. Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності: мат. міжнарод. наук.-практ. конф. (15–16 груд. 1998 р.). – Х., 1999. – 284 с.

6. Глущенко В. В. Економічна злочинність, прийоми приховування та методи її виявлення / В. В. Глущенко, О. І. Карпов // Вісті Кримінологічної асоціації України. – 2004. – Вип. 1. – Х.: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ. – С. 173–175.

7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

8. Мусієнко О. Л. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах: монографія / О. Л. Мусієнко; за ред. В. Ю. Шепітька. – Х.: Право, 2009. – 168 с.

9. Волохова О. В. Современные способы совершения мошенничества: особенности выявления и расследования / под ред. Е. П. Ищенко. – М.: Юрлитинформ, 2005. – С. 49.

10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourprom.ru>

11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua>

Томаневич Л. М., Рибун М. В. Противодействия мошенничеству в сфере туризма.

Обоснована сутність і содержание поняття «мошенничество», как одной из форм экономической преступности. Осуществлен анализ туристического бизнеса, как объекта мошеннических действий, предложены меры предосторожностей относительно борьбы с этим видом преступности.

Ключевые слова: *экономическая преступность, мошенничество, основные виды мошенничества, туристические аферы.*

Tomanevich L. M., Ribun M. V. Swindle prevention in tourism.

The article deals with essence and maintenance of concept «swindle» as one of forms of economic criminality. The analysis of tourist business as an object of knavish actions is carried out, the measures of caution concerning the fight against this type of criminality are offered.

Key words: *economic crime, swindle, basic types of swindle, tourist frauds.*

Стаття надійшла 23 жовтня 2013 р.